

information technologies for the implementation of the ideas of developmental education and personal development.

One more important task is providing psycho-pedagogical and methodological developments aimed at identifying optimal conditions of the use of means of new information technologies with the purpose of the educational process intensification, increase of its efficiency and quality.

The results of the study showed that 48 people aged from 15 to 62 used in their work text editor Microsoft Word. This is due to the fact, that it contains the most important options for creating a text document: typing; correcting typed text in the usual way, i.e. changing letters, words; cutting fragments of the text, remembering them during the current session, as well as in separate files; inserting fragments in the desired location of the text; changing one word by another partially or fully throughout the text; text formatting, i.e. giving it a certain type in the following parameters: width of the text column, paragraph, margins on both sides, top and bottom margins, line spacing, alignment, edge lines; highlighting a part of the text in bold, italic or underlined font; switching the program to work with another alphabet.

The study showed that the level of effectiveness of the work with the text processor directly affects the level of the user's competence, the possession of fundamental knowledge and skills in the field of information technology, the level of motivation and the vision of specific results. There is an opinion among people that the quality of ICT use in the professional activity is directly influenced by basic education and chronological age, but as this study has shown this statement is not true.

Key words: *monitoring, word processor, users, information technology, diagnostics.*

УДК 37.032+37.036

С. В. Сиваш

Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Мета статті – визначити зміст поняття «творчий потенціал» та фактори впливу на його розвиток. Для досягнення мети застосовано такі теоретичні методи: аналіз і синтез наукової та навчально-методичної літератури для порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; визначення та уточнення понятійно-категорійного апарату. У статті здійснено теоретичне узагальнення сутності та змісту творчого потенціалу вчителів української мови та літератури; схарактеризовано фактори впливу на процес розвитку творчого потенціалу особистості; розкрито структурні компоненти зазначеного феномену. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні науково обґрунтованої концепції розвитку творчого потенціалу в учителів української мови та літератури.

Ключові слова: *творчість, педагогічна творчість, творчий потенціал, вчителі української мови та літератури.*

Постановка проблеми. У сучасному соціумі відбуваються глибокі та динамічні зміни, які спричиняють зростання соціальної ролі особистості. Зазначимо, що кінцевою метою школи стосовно суспільства є підготовка людини, яка вміє мислити нестандартно, працювати творчо, здатна нести відповідальність за власні вчинки, оцінювати сучасні умови розвитку суспільства та свою участь у цьому процесі. Не випадково держава висуває перед системою освіти завдання пошуку шляхів і чинників формування й

розвитку інноваційної особистості засобами навчального процесу на основі стимулювання в неї інтересу до знань, удосконалення культури мислення, вироблення вмінь самостійно орієнтуватись у суспільстві, гнучко й оригінально підходити до вирішенні життєвих проблем, знаходити найдоцільніші засоби здійснення взаємодії та співпраці з іншими. Повага до дитини, вольові передумови до активної діяльності, збагачення та сприяння розвитку духовно-творчого потенціалу вихованців – ці фактори і є основою освітньо-виховної діяльності вчителів української мови і літератури. Виходячи з цього, головним об'єктом уваги в сучасних соціокультурних умовах нашої держави має стати творчий потенціал особистості. Неможливо відокремити творчий розвиток вчителя та процес формування творчої особистості учня. «Провідний фактор, що впливає на розвиток творчих можливостей учнів» у науковій літературі розглядається як невід'ємне поняття «творча професійна діяльність учителя» [10, с. 6]. Для нашого суспільства ця проблема стає дедалі актуальнішою, адже соціальне замовлення на творчих педагогів посилює актуальність даного дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. У дослідженнях і наукових працях таких психологів і педагогів, як В. А. Андреев, О. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, І. І. Драч, В. І. Загвязинський, І. А. Зазюн, В. О. Кан-Калик, В. В. Краєвський, Н. В. Кузьміна, О. М. Матюшкін, К. К. Платонов, Я. О. Пономарьов, С. О. Сисоєва, розкрито творчість як шлях становлення професійного виявлення педагога.

Наукові засади розвитку творчого потенціалу педагогів привертати увагу багатьох учених, а саме у працях Є. В. Бондаревської розкрито розвиток потреби особистості в «набутті себе, своєї неповторної індивідуальності, духовності, творчого потенціалу»; дослідниця І. А. Колесникова висвітлювала образ людини як носія педагогічної сутності; учені М. В. Корепанова та А. К. Маркова досліджували творчий потенціал як інтегративну характеристику особистості майбутнього педагога. Натомість В. В. Серікова описувала у своїх працях специфічну форму «обміну духовно-особистісними потенціалами викладачів і студентів на основі діалогу».

Мета статті – визначити зміст поняття «творчий потенціал учителів української мови і літератури» та фактори впливу на його розвиток.

Методи дослідження. Аналіз і синтез наукової та навчально-методичної літератури для порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; метод термінологічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. «Немає людей більш допитливих, невгамовних, більш одержимих думками про творчість, як учителі», – зауважував педагог-новатор В. О. Сухомлинський [12]. Творчий учитель – це творча особистість з високим ступенем мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, і яка, унаслідок спеціальної професійної підготовки і постійного

самовдосконалення, набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці. Творча діяльність для педагога є життєвою потребою, у ній розкривається його індивідуальність. Але навіть якщо особистість і володіє певними знаннями, це не гарантує її готовності до творчості. Рушійну силу, яка спонукає педагога до творчості, дослідники називають «*творчим потенціалом*».

Із середини 90-х років минулого століття активно почали розробляти та досліджувати питання управління розвитком творчого потенціалу. Управління творчістю або креативний менеджмент – таку назву має новий напрям в управлінні, орієнтований на результат діяльності особистості в організації. заснований на збільшенні ролі організаційної та творчої децентралізації. У публікаціях дослідників К. Кірсанова та І. Якубова та ін. розкрито проблема управління творчістю.

Від створення ефективної системи мотивації залежать кінцеві результати діяльності організацій і творчої активності працівників. У роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників висвітлено аспекти реалізації мотивів творчої діяльності персоналу, цими питаннями займалися вчені М. С. Байнова, Г. І. Іванов, С. В. Іванова, П. В. Кутелев, І. В. Мішуров, Я. Монд, Т. І. Мухамбетов, Я. Рощина, М. Юдкевич. У науковій літературі дуже мало змістовних визначень творчого потенціалу. Це свідчить про те, що дане поняття багатоаспектне та складне щодо його вивчення.

Термін «потенціал» походить від латинського «potential», що означає «сила», «можливість», «потужність». Цей термін уперше був використаний у природничо-наукових розробках з фізики як спеціальне позначення наукового об'єкта. Виходячи з цього під потенціалом учені розуміють фізичну величину, що характеризує силове поле в окремій точці. Привертають увагу безліч праць, які безпосередньо чи побічно присвячені проблемі потенціалу. Це свідчить про зростання наукового інтересу до самого феномену, а також про його складну структурованість і багатогранність. У різних галузях сучасного знання досить широко використовується термін «потенціал». Трактують цього терміну залежно від конкретної точки зору тієї чи іншої галузі науки тому і не має свого єдиного й однозначного визначення.

Розглянемо декілька поглядів на визначення поняття «творчого потенціалу». Дослідник І. О. Мартинюк визначив творчий потенціал як «фонд, сукупності можливостей реалізації нових напрямів діяльності суб'єкта творчості» [5]. Його визначення вважається найширшим. А ось на думку В. Ф. Овчинникова, «творчий потенціал визначають як інтегруючу якість особистості, що характеризує міру її можливостей ставити й вирішувати нові завдання у сфері її діяльності, яка має суспільне значення» [8].

Так, дослідник В. О. Моляко розглядає творчий потенціал як «ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому». Тобто, вважає вчений, «творча людина... потенційно здатна до творчості. Інша річ – у яких масштабах, у

якому обсязі, на яких часових дистанціях, у яких сферах тощо – це вже потребує окремих уточнень у кожному конкретному випадку» [6, 14].

На думку І. М. Дичківської, «творчий потенціал» – це сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність, а також наявність внутрішніх засобів і методів, які забезпечують цю готовність» [3]. Відома в Україні та за її межами дослідниця С. О. Сисоєва вважає, що особливістю педагогічної творчості є те, що «педагог реалізує свої особистісні і професійні творчі потенції засобом творення особистості дитини, а розвиток її творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу вихованця» [11].

Такі вчені, як Дж. Гілфорд, П. Торренс, В. Дружинін у структурі творчого потенціалу центральним вектором визначають креативність – здатність до творчості. Якщо узагальнити, то здатність до творчості буде ґрунтуватися на створенні чогось оригінального та нового. Як властивість особистості креативність виявляється в тенденції до вирішення проблем новими методами і засобами [2]. Слід підкреслити, що творчий потенціал виникає в тих ситуаціях, коли людина намагається використати нестандартний для себе метод вирішення проблеми.

Новий підхід до трактування й дослідження творчого потенціалу особистості запропонувала вчена Д. Б. Богоявленська, а саме пропонує розглядати інтелектуальну активність як одиницю творчого потенціалу. «Інтелектуальна активність є інтегральною властивістю деякої гіпотетичної системи, основними компонентами чи підсистемами якої постають інтелектуальні (загальні розумові здібності) та неінтелектуальні (насамперед мотиваційні) фактори розумової діяльності. При цьому, розумові здібності стимулюють інтелектуальну активність особистості» [1]. У відповідності до підходів Д. Б. Богоявленської креативні особистості виявляють бажання до неформальних стосунків у спілкуванні та помірковане ставлення до оточуючих; вони прагнуть бути в центрі колективу, здатні співпереживати та співчувати іншим людям. Показники результату свідчать про зв'язок між інтелектуальною активністю суб'єкта й активністю у сфері суб'єкт-суб'єктних стосунків [1].

Згідно з підходом Д. Б. Богоявленської, дослідниця І. В. Львова виокремлює чотири групи особистісних якостей креативного суб'єкта, які складають творчий потенціал особистості:

- світоглядні якості: активна життєва позиція, оптимізм, гармонійність, гуманність, відданість своїм ідеалам і принципам, високе почуття обов'язку, патріотизм, високий рівень розвитку естетичних почуттів, прагнення до процесу творчості, відкриттів, духовного зростання, самопізнання, самовираження тощо;
- ціннісні якості: доброзичливість, тактовність, щирість, працьовитість, милосердя, толерантність, критичність;

- інтелектуальні якості: далекоглядність (вміння прогнозувати події, вчинки, дії), допитливість, спостережливість, почуття гумору, гнучкість розуму (здатність до прийняття адекватних рішень, залежності від ситуації), варіативність мислення, незалежність і самостійність думки, високий рівень розвитку інтуїції, ерудованість, захопленість змістом діяльності, здатність до аналізу й синтезу, оригінальність, метафоричність мислення, ініціативність;
- вольові якості: цілеспрямованість, наполегливість, сміливість, вміння доводити розпочату справу до кінця, здатність до самоствердження, витримка, мужність і стійкість (здатність переносити життєві поразки та негаразди), неабияка енергійність, впевненість у собі [4, 45–46]. На нашу думку, вищезазначені особистісні якості та особливості, є якостями такої особистості, що повноцінно та всебічно розвивається. Як вважає І. В. Львова, ці якості виявляються на фоні яскравих проявів емоційної сфери людини.

А. В. Брушлинський вважає креативність основною ознакою будь-якого мислення і не виділяє її як особливе психічне утворення. Домінуючу роль у творчому процесі вчений відводить мисленню, що обумовлене предметною діяльністю. На думку автора, будь-яке мислення, завжди є процесом пошуку й відкриття нового, і тому цей процес є творчим і продуктивним. Особливої уваги заслуговує погляди вченого О. О. Попель, який визначає творчий потенціал як системну характеристику особистості, що дає їй можливість приймати рішення та діяти оригінально й нестандартно в різних ситуаціях, творити та знаходити нове. Ця система, вважає науковець, «складається з таких структурних компонентів:

- мотиваційний компонент, який виражає своєрідність інтересів особистості, її орієнтацію на творчу активність; при цьому домінуючу роль відіграє пізнавальна мотивація людини;
- емоційний компонент характеризує емоційний супровід творчості, емоційне налаштування на творчий процес, що висвітлює емоційно-образні характеристики психіки;
- вольовий компонент характеризує здатність особистості до саморегуляції та самоконтролю; якості уваги; самостійність; здатність до вольової напруги; спрямованість індивіда на досягнення кінцевої мети творчої діяльності, вимогливість до результатів власної творчості;
- інтелектуальний компонент виражається в оригінальності, гнучкості, адаптивності, швидкості й оперативності мислення» [9, 34–35].

Слушним, на наш погляд, є твердження Т. М. Третяк, що основними чинниками, які впливають на становлення творчого потенціалу людини, є:

- інформація, обізнаність людини щодо розв'язання актуальної проблеми, своєрідний «будівельний матеріал» для створення задуму розв'язання завдань;

- прийоми, методи, способи, стратегії, необхідні для розв'язання проблеми, так званий «інструмент»;
- мотивація, воля, упевненість людини в собі [13].

Потенціал особистості, за визначенням В. Н. М'ясищева, – це система відносин до самого себе і до зовнішнього світу. Натомість Б. Г. Ананьєв розглядає поняття «потенціал», включаючи в нього розвиток людини як особистості, і як суб'єкта діяльності. Виходячи з цього, потенції охоплюють спеціальні здібності, працездатність, обдарованість. У цьому контексті дослідник Г. В. Суходольський виділяє типи потенціалів за функціями та здібностями; зокрема описує інтелектуальний, характерологічний, особистісний, когнітивний, емоційний, творчий. Цікавими є думки Є. Л. Яковлевої, яка у своїй роботі «Психологія розвитку творчого потенціалу особистості» зазначає, що: «людська індивідуальність – неповторна та унікальна, тому реалізація індивідуальності і є творчим актом (внесенням в світ нового, унікального, того, чого раніше не існувало» [14, 20]. Оскільки творчість, на нашу думку, розглядається як процес виявлення людиною власної індивідуальності, тому характеристики творчості є не стільки предметними, де є наявність продукту – матеріального чи ідеального, як процесуальними.

Таким чином, ми дотримуємось думки вченого В. О. Моляко, результатом досліджень якого стало вироблення власної концепції реалізації творчого потенціалу та формування творчої особистості. За словами дослідника, «творчий потенціал – це саме та система, яка абсолютно, так само як, скажімо, й підсвідомість, прихована від будь-якого зовнішнього спостереження; більше того, сам носій творчого потенціалу іноді мало або й зовсім не знає про свої творчі можливості. Про справжні творчі можливості конкретної людини можна говорити лише на основі здійсненої діяльності, отриманих оригінальних творів. Творчий потенціал стає не уявною, а реальною, прогнозованою цінністю лише тоді, коли реалізовується у винаходах, конструкціях, книгах, картинах, фільмах тощо» [6, 15]. За визначенням В. О. Моляко такі складові, як: інтереси, допитливість, нахили, задатки, швидкість і наполегливість у засвоєнні й обробці нової інформації, працелюбність, цілеспрямованість, потяг до створення чогось нового та незвичайного, здатність до пошуку нестандартних рішень у різних екстремальних ситуацій, якісне та швидке оволодіння новими вміннями тощо, представляють загальну структуру творчого потенціалу [6]. Таким чином, основи творчого потенціалу вчителя української мови і літератури закладаються, формуються й розвиваються у процесі його підготовки та професійної діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, під *потенціалом* треба розуміти динамічне інтегративне утворення, що визначає «ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому» [6]. Такі властивості, як:

мислення, знання, переконання, пам'ять, воля тощо, на думку багатьох вітчизняних учених, і є основними складовими творчого потенціалу особистості. Таким чином, процес формування особистості відбувається протягом усього життя та проходить через усі вікові періоди. Відтак потенційно творча особистість все життя прагне до розвитку, а потім і до повного розкриття свого творчого потенціалу. *Розвиток творчого потенціалу вчителів української мови і літератури* – це багатогранне явище у професійній діяльності педагогів та повинно бути предметом постійних досліджень сучасної педагогічної науки. Підсумовуючи, зазначимо, що аналіз сутності поняття «творчий потенціал» учителів-філологів як філософської, психологічної, соціальної та педагогічної проблеми засвідчує її багатоаспектність, а тому не обмежується вищерозглянутими питаннями.

Перспективи дослідження полягають у розробленні науково обґрунтованої концепції розвитку творчого потенціалу в учителів української мови та літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов–на–Дону, 1983. – 173 с.
2. Воронюк І. В. Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів : автореф. дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.07 / І. В. Воронюк. – Київ, 2003. – 23 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Львова І. В. Психологические факторы развития креативности личности : дисс. ... канд. псих. наук : 19.00.01 / И. В. Львова. – Новосибирск, 2005. – 203 с.
5. Мартинюк І. О. Творчий потенціал і самореалізація особистості / І. О. Мартинюк // Психологія і педагогіка життєтворчості. – Київ, 1996. – 792 с.
6. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
7. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 2–9.
8. Овчинников В. Ф. Научно-технический прогресс и развитие творческого потенциала работника производства / В. Ф. Овчинников. – Л., 1974. – 279 с.
9. Попель А. А. Психологические условия развития социальной креативности студентов в процессе профессиональной подготовки : дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / А. А. Попель. – Нижний Новгород, 2005. – 217 с.
10. Сисоєва С. О. Творча педагогічна діяльність вчителя ознаки і методи / С.О.Сисоєва // Обдарована дитина. – 2005. – № 4. – С. 6–14.
11. Сисоєва С. О. Теоретико-методологічне обґрунтування педагогічної творчості / С. О. Сисоєва // Відкритий урок. – 2005. – № 21, 22. – С. 13–19.
12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т.1. – 509 с.
13. Третяк Т. М. Вплив негативних чинників на реалізацію і розвиток творчого потенціалу особистості / Т. М. Третяк // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 10. – С. 69–72.

14. Яковлева Е. Л. Психология развития творческого потенциала личности / Е. Л. Яковлева. – М., 1997. – 224 с.

РЕЗЮМЕ

Сиваш С. В. Творческий потенциал учителей украинского языка и литературы: содержание и особенности.

Цель статьи – определить содержание понятия «творческий потенциал» и факторы, влияющие на его развитие. Для достижения цели использованы следующие теоретические методы: анализ и синтез научной и учебно-методической литературы для сравнения, сопоставления различных взглядов на исследуемую проблему; определение и уточнение понятийно-категориального аппарата. В статье осуществлено теоретическое обобщение сущности и содержания творческого потенциала учителей украинского языка и литературы; охарактеризованы факторы влияния на процесс развития творческого потенциала личности; раскрыты структурные компоненты указанного феномена. Перспективы дальнейших исследований заключаются в разработке научно обоснованной концепции развития творческого потенциала у учителей украинского языка и литературы.

Ключевые слова: творчество, педагогическое творчество, творческий потенциал, учителя украинского языка и литературы.

SUMMARY

Sivash S. The creative potential of Ukrainian language and literature teachers: content and peculiarities.

The purpose of article is to determine the concept of «creativity» and the factors influencing its development. To achieve the goal, the following theoretical methods were used: analysis and synthesis of scientific and educational literature for comparing different views on the issues under investigation; definition and refinement of conceptual and categorical apparatus. The article deals with a theoretical generalization of the nature and content of the creative potential of teachers of Ukrainian language and literature; the factors influencing the process of development of creative potential of the person; the structural components of this phenomenon are revealed. Prospects for further research are to develop evidence-based concept of development of creative potential of Ukrainian language and literature teachers.

The basis of education – teacher’s educational affairs of the Ukrainian language and literature advocates respect for the child, promoting and enriching his spiritual and creative potential, which consists of natural inclinations and acquired in the process of socialization of knowledge and skills, strong-willed prerequisites for activity. In view of this, the creativity of the individual should be a primary focus in today’s socio-cultural conditions of our country.

The purpose of the article is to find out the essence of the concept of «creativity potential» to justify what factors influence the development of creative potential in innovative teaching activities, to reveal the structural components of creativity, as the structural characteristics of the individual.

For teacher creative activity is a vital requirement, it reveals his identity. Creativity is not always detected in time and develops. Even the possession of some knowledge by a person does not guarantee his/her willingness to work. This requires a driving force, which scientists call “creativity potential”.

We are close to the idea of the researcher V. O. Molyako, who offered his own concept of forming a creative personality and the realization of his creative potential. The scientist defines creativity as integrative quality of the individual, which characterizes the extent possible to carry out creative work, willingness and ability of self-actualization and self-development. The creative potential is the system that is completely hidden from any external observation. Moreover, the carrier of creativity sometimes does not know about his creativity. The true creativity of the

individual can only speak on the basis of the activities received original works. The creative potential is not imaginary, but real, predictable value only when realized in inventions, designs, books, paintings, films and so on. Scientist presents the general structure of creativity, which is determined by the following components: inclinations, tendencies manifested in the provision of benefits for some reason; interests, their orientation and frequency; curiosity, the desire to create something new; speed in learning new information; manifestations of general intelligence; perseverance, dedication, hard work; relatively fast and high-quality mastering abilities, skills, mastery of certain actions; ability to implement his/her own strategies and tactics of solving different problems, problems of finding a solution to complex non-standard, extreme situations. Thus, the foundations of creativity of Ukrainian language and literature teacher are formed, laid in the process of training and developing his career.

Key words: *creativity, pedagogical creativity, creativity potential, teacher of Ukrainian language and literature.*